

GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi

e-ISSN: 3062-0317

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2026 (Haziran/June)

GISTU Journal of Islamic Studies

مجلة الدراسات الإسلامية

Suriye Devriminin Manevî Dinamikleri

The Spiritual Dynamics of the Syrian Revolution

Abdülrapik ARSLAN

Doçent Dr., Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık
Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Associate Professor, Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Transla-
tion and Interpreting, Department of Arabic Language and Literature

Siirt/Türkiye

a.rakip47@hotmail.com

<https://doi.org/10.32711/tiad.1527832>

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 21 Mart 2026

Kabul Tarihi: 23 Mayıs 2026

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2026

Article Information

Article Type: Research Article

Date Received: 21 March 2026

Date Accepted: 23 May 2026

Date Published: 30 June 2026

Atf/Citation: Arslan, Abdülrapik, "Suriye Devriminin Manevî Dinamikleri". GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi 7/1 (Haziran 2026), 1-20. DOI: 10.56477/gibtuislamad.1913721.

Değerlendirme: Çift Taraflı Kör Hakemlik

Hakem Sayısı: İki İç Hakem-İki Dış Hakem

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması ve Fon Desteği Beyanı: Etik kurallara uyulduğu, yazar(lar)ın herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı ve herhangi bir dış fon almadıkları beyan edilmiştir.

İntihal: Tespit edilmemiştir. (intihal.net).

Lisans: Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Yayıncı: Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi.

Review: Double-blind

Reviewers: Two Internal - Two External

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Conflict of Interest and Funding Statement: It is declared that ethical rules have been complied with, the author(s) have no conflict of interest, and no external funding was received.

Plagiarism: No plagiarism detected. (intihal.net).

License: This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Published by: Gaziantep Islam Science and Technology University.

Öz

Bu çalışma, Suriye Devrimi'nin mânevî dinamiklerini İslâm ahlâkı ve tasavvuf ekseninde tetkik ederek; mücadelenin ruhânî, ahlâkî ve tarihsel katmanlarını tahlil etmeyi gaye edinmektedir. Suriye sahasında faaliyet gösteren grupların kurumsal isimlendirmeleri İhvan, Selefi veya Sufi şeklinde tezahür etse de; çalışmada, bu yapıların metodolojik farklılıklarına rağmen Kur'an ve Sünnet'in normatif düzleminde birleştiği asıl zemin derinlikli olarak tahlil edilmektedir. Söz konusu grupların muhtelif meşreplerine rağmen; gücünü kaynağını Nebvî ahlâktan alan, Ashâb-ı Kirâm'ın imanî duruşuyla şekillenen ve Selef-i Sâlihîn'in cihad, takva, sabır, tevekkül, zühd ile îsâr gibi klasik fazilet mirasından beslenen o müşterek ruh, devrimin asıl mânevî dokusunu teşkil etmektedir. Suriye devriminin siyasî ve askerî mücadele dinamiklerinin yanında; bu süreci besleyen, toplumsal mutabakatı tahkim eden ve direnişe ruh veren mânevî değerlerin rolü de oldukça büyüktür. Otoriter rejimlerin çoğu zaman göz ardı ettiği hakikat şudur: Halkların imanla yoğrulmuş tevhid, sabır ve fedakârlık gibi hasletleri kuvveden fiile çıktığında, en köklü zulüm nizamları dahi meşruiyet zeminini kaybetmeye mahkûmdur. Neticede, devrimin toplumsal taban bulmasında, toplumun tüm katmanlarında makes bulan ve Nebvî terbiye ile şekillenen bu manevi disiplinin hayati bir rol oynadığı müşahade edilmektedir. Ontolojik ve epistemolojik bir hakikat olarak halkların hak arayışı, Kur'anî ilkelerin rehberliğinde kudret ve hikmeti telif eden bir "mizan" arayışıdır; bu arayış konjonktürel olarak fetrete uğrasa da özündeki direniş ruhunu daima diri tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Suriye Devrimi, İslâmî Hareketler, Mânevî Dinamikler, Mizan.

Abstract

This study examines the spiritual dynamics of the Syrian Revolution within the framework of Islamic ethics and Sufism, aiming to analyze the spiritual, moral, and sociological layers of the struggle. Although the institutional identities of the groups active in the Syrian field appear as Ikhwan, Salafi, or Sufi, the study extensively analyzes the fundamental ground where all these structures converge on the normative plane of the Qur'an and Sunnah, notwithstanding their methodological differences. The collective spirit, which invites people from servitude to men to servitude to God deriving its power from Prophetic ethics, shaped by the faith-based stance of the Sahaba, and nurtured by the classical virtues of the Salaf al-Salihîn such as jihad, taqwa, patience, tawakkul, zuhd, and îşâr constitutes the true spiritual fabric of the revolution. The study emphasizes that the Syrian Revolution is not merely a political and military struggle but also a moral uprising centered on an inner consciousness inherited from the Age of Bliss (Asr al-Saadah). The truth that authoritarian regimes often overlook is this: when the attributes of peoples such as tawhid, patience, and sacrifice molded by faith transform from potential to action, even the most deep-rooted systems of oppression are destined to lose their ground of legitimacy. Consequently, it is observed that this spiritual discipline, which resonates across all layers of society and is shaped by Prophetic upbringing (tarbiya), played a vital role in the revolution's ability to find social footing. The people's pursuit of justice, as an ontological and epistemological truth, is a quest for a "balance" that reconciles power and wisdom under the guidance of Quranic principles; even if this quest experiences periods of stagnation, it always keeps its inherent spirit of resistance alive.

Keywords: Sufism, Syrian Revolution, Islamic Movements, Spiritual Dynamics, Mizan.

Giriş

Farklı medeniyetlerin kesişim noktasında yer alan Suriye, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren önemli bir ilim ve irfan merkezi hâline gelmiş; birçok büyük âlim ve mutasavvıf bu coğrafyada yetişmiştir. Ancak modern dönemde, özellikle Fransız mandası sonrasında ve bağımsızlık sürecinde yaşanan siyasî çalkantılar ile otoriter rejimlerin baskıları, toplumsal yapıda köklü dönüşümlere sebep olmuştur.¹ Buna rağmen, Şam merkezli dinî ve kültürel kökler, mânevî değerlerin varlığını korumasını sağlamış; bu değerler, etnik ve sınır ötesi farklılıkları aşan bir direnç unsuru olarak etkinliğini sürdürmüştür.²

¹ Çağatay Özdemir, "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otoriter Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2016), 81.

² Emin Yusuf Üde, "et-Tasavvuf fi Bilâdi's-Şam", *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fi Bilâdi's-Şâm*, 2013, 30.

Küresel güç odaklarının stratejik çıkarları doğrultusunda bölgesel yönetimler üzerinden yürüttükleri sosyo-politik dizayn çabaları, Ortadoğu coğrafyasını güç mücadelelerinin merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda 2011 yılında Suriye’de vuku bulan halk ayaklanması, modern dönem İslâm dünyasının en stratejik ve teolojik kırılma noktalarından biri olarak araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Suriye sahasındaki direnişin doğasına yönelik genel temayül; olayları ekseriyetle salt seküler-politik bir perspektifle ya da dış müdahalelerin bir sonucu olarak okuma eğilimindedir. Ancak Suriye sathında tezahür eden bu hareketlilik; kökleri Hama hadisesinden³ çok daha öncesine dayanıp, 1982’deki Hama vakasıyla toplumsal hafızada ve siyasî arenada kesin bir biçimde tebarüz eden derin bir tefekkür ve mânevî birikimin neticesidir.

Yaygın kanının aksine, Suriye Devrimi’ni yalnızca tek bir ideolojik gruba veya siyasî fraksiyona isnad etmek, sosyolojik gerçeklikle bağdaşmayan indirgemeci bir yaklaşımdır. Zira bu tarihsel süreç; Selefi, İhvanî ve mutasavvıf kimliklerin, kendi metodolojik farklılıklarını muhafaza ederek “mânevî dinamikler” alt paydasında birleştiği kolektif bir iradenin ürünüdür. Bu dinamiklerin beslendiği temel meşruiyet kaynağı ise Kitap ve Sünnet’tir. Mevcut literatürde devrimin bu çok katmanlı mânevî ruhunu ve farklı ekollerin “tevhid ve mukavemet” eksenindeki amelî bütünlüğünü bütüncül bir perspektifle ele alan çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Zafere götüren bu mücadele ruhu, kaynağını doğrudan Kur’ân ve Sünnet’ten almaktadır. Bu durum devrimin yalnızca fiziksel bir çatışma değil, aynı zamanda bilinç ve inanç temelli bir varoluş süreci olduğunu göstermektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de; *“Allah, insanlar için bir rahmet kapısı açarsa, onu tutabilecek kimse yoktur. Bir şeyi de tutarsa, artık onu gönderecek kimse de bulunmaz.”*⁴ buyurularak, toplumsal dönüşümlerin ilâhî irade çerçevesindeki mahiyetine işaret edilmiştir.

İslâmî düşünce geleneğinde toplumsal düzenin tesisi, “bilgi” (hikmet) ve “güç” (kuvvet) unsurlarının dengeli birlikteliğine bağlıdır. İlâhî kelâmı bu zaruret şöyle ifade edilir: *“Andolsun ki resûllerimizi apaçık delillerle gönderdik ve onlarla birlikte kitabı ve mizanı (adaleti) indirdik ki insanlar adaleti ayakta tutsunlar. Ve demiri de indirdik; onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır.”*⁵ İnsanlık tarihinde hikmet ve güç birleştiğinde adalet tecelli etmiş; bu iki unsurun ayrıştığı dönemlerde ise Suriye örneğinde görüldüğü üzere kaba kuvvet, zulmün ana enstrümanı haline gelmiştir. Suriye rejiminin, hikmetten yoksun salt bir baskı mekanizmasına dönüşmesi, toplumsal dokuda derin yaralar açmıştır.

Ancak bu yıkım karşısında şekillenen direniş süreci, sadece dinî bir motivasyonla veya felsefî bir boşlukla açıklanamayacak kadar çok katmanlı bir arka plana sahiptir. Siyasî ve askerî

³ Muhammed b. Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn ve’ d-dîn ve’ s-sevreti fî Sûriyâ* (Ürdün: Mektebü Müesseseti Feridriş Eybert, ts.), 57.

⁴ Kur’ân Yolu (Erişim 13.06.2026) el-Fâtır 35/2.

⁵ el-Hadîd 57/25.

faktörlerin yanı sıra direnişin en sarsılmaz dayanağını; derin sezgi, içsel sadakat ve sorumluluk gibi değerler etrafında örülen “mânevî hikmet temelli ahlâk anlayışı” oluşturmuştur. Bu çalışma, söz konusu mânevî zeminin sahadaki aktörler üzerindeki birleştirici rolünü ve direnişi zafere taşıyan “inanç-aksiyon” sentezini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Tarihî Arka Plan

Güncel direnişin mânevî kodlarını anlamak, Suriye'nin bir toprak parçasından öte anlam taşıyan ismine ve tarihî serüvenine bakmayı elzem kılar. Suriye isminin kökenine dair iki temel görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, bu isim Fenike'nin Sur kentinden türemiş olup, Yunancada “sad” harfi bulunmadığından “sin” ile telaffuz edilmiştir. İkinci görüş ise, Yunanlıların bölgeyi Asurlulara ait kabul ederek “Suriye” adını benimsediğini ve telaffuzu kolaylaştırmak için bazı harf değişiklikleri yaptığını öne sürmektedir.⁶ Suriye, tarih boyunca Sümer, Asur, Fenike, Roma ve Bizans gibi medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İslam'ın yayılmasıyla birlikte nüfusun çoğunluğu Müslüman olmuş (%80 Sünnî, %12 Nusayri, %6 Hristiyan) ve bu dinî yapı günümüze kadar korunmuştur.⁷ Söz konusu bu köklü demografik ve kültürel dönüşümün tarihsel başlangıç noktası, şüphesiz bölgenin İslam orduları tarafından fethedilmesidir.

Suriye'nin fethi, Hz. Ebû Bekir döneminde başlamış ve Hz. Ömer döneminde tamamlanmıştır. Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Hâlid b. Velîd, Amr b. Âs ve İyâz b. Ganm gibi komutanlar bu süreçte önemli roller üstlenmiştir. Altı aylık kuşatmanın ardından Dımaşk fethedilmiş, ardından Fahil, Humus, Hama, Lazkiye ve Kınnesrîn İslam topraklarına katılmıştır. Antakya barış yoluyla alınmış, ancak bir isyan sonrası tekrar fethedilmiştir. Bizans İmparatoru Herakleios Suriye'yi terk ederken, İslam orduları doğu ve güneyde ilerlemiş, Amr b. Âs Filistin'de Bizans hâkimiyetine son vermiştir. Böylece Suriye, Cezîre ve Filistin'in büyük bir kısmı İslam topraklarına katılmıştır.⁸ İslâmî literatürde ise bu coğrafya, daha kuşatıcı bir ifade olan “Bilâdüşşâm” (Şam Diyarı) olarak isimlendirilmiştir.

1.1. Bilâdüşşâm'ın Mânevî Merkeziyeti

Bölgenin merkezi Şam, İslami düşünce ve tasavvufi geleneklerin önemli merkezlerinden biri olmuştur. İbrâhim b. Edhem (ö. 161/778), Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/111), Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638-1240), Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî (ö. 672/1273) ve Sadrüddîn Konevî (ö.673/1274) gibi pek çok etkili sufi şahsiyet, bu bölgede yaşamış veya buranın tasavvufî mirasına katkıda bulunmuştur. Şam, bu yönüyle tasavvufî hareketlerin gelişimine önemli ölçüde ev sahipliği yapmıştır.⁹

⁶ Yusuf Dibs, *el-Mûcez fî Târih Sûriyâ* (Beyrut: Müessesetü Hindâvî, 2017), 11.

⁷ Nizal İmran Samih, “et-Turuku's-Sûfiyye fî'l-ezmeti's-Sûriyye: Vahdetü'l-cuzûr ve ihtilâfâtü'l-masîr”, *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fî Bilâdi's-Şâm*, 2013, 463.

⁸ Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân*, thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ - Ömer Enîs et-Tabbâ (Beyrut: Dâru's-Sâdi, ts.), 127-128.

⁹ Üde, “et-Tasavvuf fî Bilâdi's-Şâm”, 36.

İslamî kaynaklarda Şam'ın faziletine dair birçok rivayet bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e nispet edilen bir hadis-i şerifte şu ifadeler yer almaktadır: *“Şam'a bağlı kalın, çünkü orası Allah'ın yeryüzündeki en hayırlı beldelerindendir. Allah, oraya seçkin kullarını yerleştirir. Eğer onlar bu teklifi reddederlerse, fitne onlara ulaşır. Aldanmalardan sakının, çünkü Allah, Şam ve halkı konusunda bana kefil olmuştur.”*¹⁰ Bu rivayet, Şam'ın İslam dünyasındaki manevi ve dini önemini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, Şam sadece siyasî ve ekonomik bir merkez olmanın ötesinde, zâhidlerin, suflilerin ve ilim erbabının sığınağı hâline gelmiş; bu da bölgenin manevi dokusunu güçlendirmiştir. Bu geniş coğrafi alanda zâhidlerin ve suflilerin yaygın olması, Şam beldelerinin çok erken dönemlerden itibaren ibadet ve tefekkür amaçlı seyahatler için elverişli bir merkez hâline geldiğini göstermektedir. Bu durum, bölgenin fazilet ve halkının erdemleriyle bağlantılı olduğu gibi, cihadî hareketlerin, doğrudan Bizans topraklarına komşu olan sınır bölgelerinde yoğunlaşmasıyla da ilişkilidir.¹¹

1.2. Devrimin Yapısı

Devrimler, yalnızca yönetim değişikliği değil, toplumsal, ekonomik ve düşünsel dönüşümleri de içeren köklü değişimlerdir. Bir devrimin başarısı, kamu yararını gözetken hakların güvence altına alınması, düşünsel özgürleşmeyi sağlayan fikirlerin benimsenmesi ve adalet ile istikrarın sağlanmasıyla mümkündür. Güvenlik, özgürlük, adalet ve onur, milletleri ve toplumları koruyan en büyük değerlerdir ve onları dış müdahalelere karşı sağlam ve dirençli kılar. Belki de bu değerlere “Toplumların ve Milletlerin Koruyucu Değerleri” adı verilebilir.

İslam, akîdevî söylemi ve imanî içeriğiyle, aynı zamanda siyasi söylemi ve insanî değerleriyle geldiğinde, toplumların yapısı köklü bir şekilde değişti. Bu değişim, o milletlerin daha önce hiç tecrübe etmediği bir dönüşümdü. Çölde koyun ve deve güden, Arap yarımadasının sert ve bedevî insanları, birdenbire dünya sahnesine çıkarak milletleri özgürleştirdi; insanları beşerin kulluğundan alıp yalnızca Allah'a itaata yönlendirdiler. Onları, Kısra ve Kayser'in baskıcı yönetimlerinin adaletsizliğinden çıkarıp, Kur'an'ın adaletine, dengeye ve hak ölçüsüne taşıdılar.¹² İnsanların nefis ve kulların tasallutundan kurtulması “İslam'daki manevi devrim” olarak adlandırılmıştır.¹³ İşte bu içsel ve manevi inkılap, zamanla hudutları aşan bir medeniyet nuruna dönüşerek küresel çapta bir tesir halkası oluşturmuştur. İslamî söylem, insanlık için yeni bir çağın başlangıcını ilan etmiş ve Avrupa'nın kölelik zincirlerinden kurtulmasına dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Endülüs, Anadolu, Şam ve Mısır'daki İslam medeniyeti, Avrupalılara insanî ve İslami

¹⁰ Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut - Muhammed Kâmil Karabellî (Beyrût: Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 2009), “Salat” 15 (No.42).

¹¹ Üde, “et-Tasavvuf fi Bilâdi's-Şam”, 17.

¹² Hakim Mutayrî, *Tahrîru'l-insân ve tecridu't-tuğyân* (Lübnan: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2009), 13.

¹³ Ebu'l-Alâ Afîfî, *Tasavvuf İslam'da Manevî Devrim*, çev. H. İbrahim Kaçar - Murat Sülün (İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1996), 6.

değerleri ve bilgelik mirasını tanıtarak reform hareketlerine zemin hazırlamıştır. Bu etkileşim, Avrupa'da dinî protesto hareketlerini başlatmış, ardından özgürlük ve bireysel haklar söylemini şekillendirmiştir. Sonuç olarak, İslamî ıslah hareketlerinden etkilenen bu fikirler, Protestan reformu, Fransız Devrimi ve Amerikan bağımsızlık söylemine yansımıştır. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda İngiliz Devrimi hukuk devleti anlayışını geliştirirken, Amerikan Devrimi bireysel özgürlükleri temel almıştır. Fransız Devrimi eşitlik ve laiklik ilkelerini öne çıkarırken, Sanayi Devrimi ekonomik yapıyı dönüştürmüş, Sovyet Devrimi ise sosyal adalet hedefiyle başlamıştır.¹⁴

2. Suriye Devriminin Siyasi ve Ahlaki Boyutları

Şam, köklü tarihi ve sağlam medeniyet temelleri üzerine inşa edilmiş olup, zühd, sabır, tevekkül, fütüvvet ve îsâr gibi ahlâkî erdemlerin yeşerdiği bereketli topraklara sahiptir. Ancak bu kadim coğrafya, zaman zaman zulüm ve istibdadın hüküm sürdüğü dönemlere de tanıklık etmiştir. Şam ehli, “Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez.”¹⁵ hakikâtine sarılmıştır. Aynı şekilde Hazreti Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuştur.¹⁶ Böylece onlar, İslam'ın sadece bir inanç sistemi olarak değil aynı zamanda insan özgürlüğünü esas alan ve insanın Allah'tan başkasına kulluğun her türlü biçiminden kurtulmasını da savunan bir sistem olduğunun¹⁷ idrakiyle hareket etmiştir. Sonunda, “Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah'a karşı gelmekten sakının ki başarıya ulaşabilesiniz.”¹⁸ emrine bağlı kalarak mücadele etmiş ve nihayetinde kurtuluşa ulaşmıştır.

Suriye halkı, devrim sürecinde kendi iradesiyle silahlı mücadeleyi seçmemiş, aksine rejimin baskıcı politikalarına karşı kendini savunmak zorunda kalmıştır. Devrimin ilk aşamalarında hareket, ideolojilerden ve dış bağlantılardan uzak durmuş ve bu nedenle Arap ve uluslararası toplum tarafından geniş bir destek görmüştür. Bu süreçte devrimciler, ülke topraklarında kontrol sağlamış, ancak dış müdahaleler ve iç çatışmalar zamanla devrimin gücünü zayıflatmıştır. Kanaatimizce, tedavüle sokulan 'Arap Baharı' ifadesi sunî bir kavram olup, bu baharı anında kısa çevirebilme kudretinin emperyalist aktörlerin elinde bulunduğu açıkça görülmektedir. İslâm'ın ruhu ve irfanıyla beslenen, arınmış bir kalbe ve ahlâkî derinliğe sahip olanların baharı; daha çok, İslâmî hikmet ve irfanın bâtinî katmanlarında gizlidir.

Suriye Devrimi Genel Heyeti, devrim sürecinin temel ilkelerini altı ana maddeyle özetlemiştir. Bu ilkelerden en önemlisi, Suriye halkının farklı bileşenleriyle birlikte, demokratik ve sivil bir devlet inşa edebilmesi ve özgürlük, eşitlik, onur ve insan haklarına saygı gibi temel hedeflerine ulaşabilmesi için, gayrimeşru otoriter Suriye rejiminin devrilmesini sağlama

¹⁴ Hâkim el-Mutayrî, *Tahrîru'l-insân ve tecrîdu't-tuğyân: Dirâse fî usûli'l-hitâbi's-siyâsî el-Kur'ânî ve'n-Nebevî ve'r-Râşidî*, ts., s.17.

¹⁵ Ra'd 13/11.

¹⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 2.

¹⁷ Mutayrî, *Tahrîru'l-insân ve tecrîdu't-tuğyân*, 49.

¹⁸ Âl-i İmrân Suresi, 200

taahhüdüdür. Bu ilkeler hem klasik liberal düşüncenin hem de İslam tarihindeki adalet ve özgürlük anlayışının temel kavramlarıyla örtüşmektedir. Halife Ömer b. Hattâb'ın "İnsanları anneleri özgür doğurduğuna göre, siz onları ne zaman köleleştirdiniz?" ifadesiyle John Locke'un "İnsan doğuştan tam özgürlük hakkına sahiptir ve hiç kimsenin üzerinde doğal bir otorite yoktur." sözü, bu özgürlük mücadelesinin tarihsel ve evrensel bir temele dayandığını göstermektedir.¹⁹

Suriye muhalefeti, on bir yıllık mücadelesinde temel İslamî değerlerden taviz vermeden başarıya ulaşmıştır. Muhalefetin evrensel insanî değerlerden taviz vermesi, onun ahlâkî üstünlüğünü kaybetmesine yol açar ve Suriye'yi daha fazla çatışma, yıkım ve acıya sürükleyen yanlış bir yola sokardı. Zira bir milletin geleceği yalnızca askerî ya da siyasî başarılarla değil, ahlâkî temeller üzerinde yükselir. Merhum Mehmet Âkif de bu hakikati şu veciz mısradan terennüm etmektedir: "Kendi ahlakıyla bir millet ölür, yahut yaşar."²⁰ Bu ifade, Suriye halk direnişinin yalnızca maddî bir mücadeleden ibaret olmadığını, aksine köklerini tarihî tevarüsten alan ahlâkî değerlere temessük ederek ruhanî bir bekâ mücadelesine dönüştüğünü teyit etmektedir.

Bu başarının temelinde, tasavvufî gelenekten neşet eden ahlakî disiplinin, İhvân'ın toplumsal vizyonu ve Selefilik'in şer'i hassasiyetle ortak bir manevi paydada buluşarak topyekûn bir kimlik inşa etmesi yatmaktadır.²¹ Bu bakış açısının, Suriye genelinde hak ve hakikat uğruna müstebitlere karşı cihad anlayışını benimseyen tüm kesimlerde—adları ister İhvan, Selefi veya Sufi olsun—ortak bir düşünce zemini oluşturduğunu gözlemlemekteyiz. Bu bağlamda Suriye'nin kendine özgü tasavvufî paradigması, yalnızca maddi kayıplara veya otoriter yönetimlere karşı bir başkaldırı değil, aynı zamanda halkın derin bir ruhsal direncini ve özgürlük arayışını yansıtmaktadır.

Suriye halkı süreci "Onur Devrimi" olarak adlandırmış ve insan onuruna dayalı bir dönüşüm talebini dile getirmiştir.²² İnsanın onuru, din ile doğrudan ilişkilidir ve ibadet sorumlulukları aracılığıyla Rabbine bağlanmasını sağlar. Din, ruhun arınması, vicdanın ve iradenin güçlenmesi için gerekli bir unsur olup, umutsuzluk ve karamsarlığa karşı direnç kazandırır. Aynı zamanda toplumsal düzenin korunması ve toplumun birlik ve istikrarını sağlamada en güçlü etkidir.²³

3. Suriye Devrimi'nde İslamî Hareketler

Suriye Devrimi'nin mânevî dinamikleri incelendiğinde, tevhid inancıyla onun doğal bir yansıması olan ahlâkî yapılanmanın belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Sosyal yapılar

¹⁹ Cemal Şufî, "es-Sevretü's-Sûriyye beyne'l-imtidâdî'l-vâsî' ve'l-hezîme ve 'el-bârâdayim es-sûfî'", *Rivaku Meysalûn* 9 (2023), 12.

²⁰ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat* (İstanbul: Akvaryum, 2000), 293.

²¹ Riyaz Salih Haşîş, *el-Hareketü's-sûfiyye fî Bilâdî's-Şâm hılâle'l-hurûbi's-salîbiyye* (Filistin: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2005), 39.

²² Yahya Arîdî, "Suriye Devrimi Medyasının Söylem Yapısı ve Mücadele ile Değerlerin Temsili", *Al Jazeera Centre for Studies* (Erişim 01 Mart 2017).

²³ Hanan Hasan Abdurrahman Guşt, *el-Karâmetü'l-insâniyye inde'r-Resûl ve eseruhâ fî'l-hıfz alâ temâsüki'l-vatan ve himâyetih* (Mısır: Ezher Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 318.

farklılık arz etse de tüm kesimlerin ortak paydası Kur’ân ve sünnettir. Hatta Suriye’deki İslâmî grupları geleneksel akımlar (Selefilik, İhvan, tasavvuf) çerçevesinde kesin bir sınıflandırmaya tabi tutmak zordur. Sürekli değişen yapılar arasında gruplar birleşmekte, ayrılmakta veya dönüşmektedir. Yeni İslâmî yönelimler içinde Selefi eğilimler baskın olmakla birlikte, rejim kontrolünden çıkan bölgelerde yargı, insanî yardım ve davet alanlarında farklı İslami yapılar da öne çıkmaktadır. Belirli bir akıma bağlı olmayan bu gruplar, Suriye’nin farklı bölgelerinde faaliyet göstermekte ve İslâmî kimlikleri çerçevesinde hareket etmektedir. Bu gruplar, üyelerinin açık bir şekilde Sünnî kimliğini vurgulayan ve “doğru Sünnîlik” anlayışına bağlı kalan bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Onlara göre aidiyet, ulusal sınırları aşarak “İslam ümmeti”ne dayanır.²⁴

Tasavvufî anlayışta, dünya ile bağları koparmak, Allah’a güvenmek, takvâ ve edep sahibi olmak, fedakârlık ve başkalarını kendine tercih etmek, zahiren şeriata bağlı kalmakla birlikte hakikate içtenlikle yönelmek temel prensiplerdendir. Kişinin gösteriştan ve iddiadan kaçınması, eksiklik ve kusur görmemesi, ruhen istikamet üzere olması önem taşır.²⁵ Bu tasavvufî mirasın izleri, Suriye Devrimi sürecinde de belirgin şekilde gözlemlenmiş; direnişin ahlâkî temelleri ve mânevî dirilişi üzerinde başat bir rol oynamıştır. Bu bireysel ahlâk, İhvân-ı Müslimîn eliyle toplumsal bir vizyona tahavvül ederek; irfânî değerlerin modern siyasal ihtiyaçlarla telif edildiği yeni bir zemin hazırlamıştır.

Bununla beraber Suriye Devrimi sırasında dini unsur yoğun bir şekilde kendini göstermiştir. Bu, hem savaş ortamında dinin mânevî ve ruhanî yönüyle hem de toplum içinde dayanışma, sosyal yardımlaşma ve camilerin işlevleriyle belirginleşmiştir. Aynı zamanda duygusal ve mezhepsel söylemlerle de iç içe geçerek çatışmalara etki etmiştir. İç savaşın dinamiklerini değiştirme çabaları, silahlı gruplar ile rejim arasındaki güç dengesine de yansımıştır. Son olarak, İslâmî hareketler ve eğilimler hem barışçıl hem de silahlı mücadele sahasında önemli bir yükseliş yaşamıştır.²⁶ Zafere kadar süren bu uzun soluklu mücadele süreci içerisinde, saflar arasında daimî bir sirkülasyon yaşanmış ve bu durum grupların kesin çizgilerle birbirinden ayrılmasını zorlaştırmıştır. Bu sebeple, saha gerçekliğini en doğru şekilde yansıtabilmek adına; çalışmanın sınırları içerisinde devrimin gidişatına yön veren, temsil kabiliyeti en yekın olan yapıların ele alınması ve bu yapıların birbirlerine olan metodolojik/mânevî yakınlıklarının ortaya konulması uygun görülmüştür.

4. İhvân-ı Müslimîn

Suriye’nin kadim İslâmî mirası üzerine inşa edilen İhvân-ı Müslimîn hareketi, köklerini tasavvufî terbiye ve ahlâkî disiplinden alarak toplumsal bir dönüşümü hedeflemiştir. Bu mânevî arka planın siyasî bir vizyona tahvili noktasında; İhvan Cemaati, 2004 yılında yayımladığı

²⁴ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 45.

²⁵ Affî, *Tasavvuf İslam’da Manevî Devrim*, 36.

²⁶ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 57.

belgelerde “Yeni Suriye” düzenine dair temel ilkelerini demokrasi ve çoğulculuk, insan hakları ve bireysel özgürlüklerin korunması ile dinî inançlara saygı olarak belirlemiştir.²⁷ Bu ilkeler, İslam’ın adalet, eşitlik ve merhamet gibi değerleriyle örtüşmekte ve toplumsal barışın inşasında önemli bir rol oynamaktadır.

Suriye Devrimi sürecinde, davet ve tebliğ faaliyetleriyle birlikte cihadı da önemseyen yapılar arasında özellikle İhvân-ı Müslimîn hareketi öne çıkmaktadır. Saha incelemeleri hem silahlı gruplar hem de barışçıl devrim hareketleri içerisinde tasavvufî varoluşun getirdiği tevazunun gözlemlenebilir olduğunu ortaya koymaktadır.²⁸ Çünkü tasavvuf, fakihler, kelimciler ve filozofların belirlediği İslamî kavram ve düzenleri aşan bir dönüşüm niteliği taşımaktadır.²⁹ Gerçek şu ki; Müslüman Kardeşler (İhvân-ı Müslimîn) cemaati, saflarında Sufileri barındırdığı gibi Selefilere de barındırmıştır. Bu kesimler her ne kadar itikadî/dinî tartışmalarda ihtilafa düşmüş olsalar da, genel olarak cemaatin siyasi tutumu ve ideolojisi üzerinde ittifak etmişlerdir.³⁰

Eğitimin yaygınlaşması ve okuryazarlık oranındaki artış, halk tabanlı İslâmî hareketlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmış ve bu süreç İhvân-ı Müslimîn hareketinin teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Devrim süreci ise sadece siyasî ve askerî dinamikleri değil, aynı zamanda toplumsal ve entelektüel dönüşümü de etkileyerek İslamî yapılanmaların şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.³¹

4.1. Hasan el-Bennâ ve Hasâfiyye Şâzeliyye Mirası: Bennâ’nın Tasavvuf Terbiyesi ve Bunun Teşkilat Disiplinine Yansıması

Suriye sahasında bugün müşahade edilen ahlâkî direnişin köklerini anlamak, bu yapıların beslendiği tarihsel membaları tetkik etmeyi gerekli kılar. Bu bağlamda, İhvân-ı Müslimîn hareketinin entelektüel ve ahlâkî mimarisini şekillendiren unsurlar arasında tasavvufî neşve, yalnızca bir teferruat değil, hareketin kurucu iradesini belirleyen temel bir unsurdur.

Hasan el-Bennâ, Şeyhi Haseneyn el-Hasâfî’den devraldığı mânevî mirası; felsefî şatahattan arındırılmış, Kitap ve sünnetin savunusuna odaklanmış ve bidatlerle mücadeleyi esas alan 'ilim ve aksiyon' merkezli bir davet metodolojisine dönüştürmüştür. Bu durum, İhvân-ı Müslimîn'in neden sadece siyasî bir hareket değil, aynı zamanda köklü bir mânevî terbiye okulu olduğunu açıklamaktadır.³²

Nitekim hareketin banisi Hasan el-Bennâ’nın karizmatik liderliği, onun ruhî terbiyesinden ve tasavvufî riyazetinden beslenmiştir. Kendisi, hayatının erken dönemlerinde Şâzeliyye tarikatının Hasâfiyye koluna mensup olduğunu ifade etmiş ve bu tarikatın edep ve virdlerine bağlı

²⁷ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 18.

²⁸ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 14.

²⁹ Ebu'l-Alâ Afîfî, *Tasavvuf İslam'da Mânevî Devrim*, çev. H. İbrahim Kaçar - Murat Sülün (İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1996), 6.

³⁰ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 38.

³¹ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, , 38.

³² Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtü'd-Da've ve'd-Dâ'ie* (Kuveyt: Âfâku li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2011), 13-22.

kaldığını belirtmiştir. Yakın çevresinin aktardığına göre, vefatına kadar tarikatın esaslarına riayet etmeye devam etmiştir.³³

Hasan el-Bennâ'ya göre tasavvuf; İslam'ın dünyaya meyledildiği dönemlerde bir "zühd" refleksi olarak doğan, zamanla nefis terbiyesi ve ahlakın güzelleştirilmesini hedefleyen köklü bir "terbiye ve sülûk ilmi"dir. Bennâ, tasavvufun özünü Kitap ve sünnet nasslarına dayandırarak felsefî karmaşalardan ve bidatlerden arındırırken; onu pasif bir inzivadan çıkarıp toplumsal ıslahatın, siyasi izzetin ve teşkilat disiplininin itici gücü haline getirmiştir. Onun nazarında ideal tasavvuf; ferdi manevi olgunluğa ulaştırırken aynı zamanda zalime karşı dik duran, hurafelerle savaşılan ve İslam'ın yayılması için kıtalar aşan aksiyoner bir "hareket mâneviyatı"dır.³⁴

4. 2. Saîd Havvâ ve Mustafa es-Sibâ'î'nin "Ahlak Merkezli Mücadele" Anlayışı

Suriye devriminde rol alan grupların köken olarak birbirlerine yakınlığı, mücadele safhasındaki saflar arası geçişkenlikten ve kolektif eylem birlikteliğinden açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim İhvan'ın önemli şahsiyetlerinden Saîd Havvâ da tasavvufun yalnızca bireysel riyâzet ve içe kapanma boyutuyla ele alınamayacağını, aksine mücâhede ve mücadele ruhu ile yeniden canlandırılması gerektiğini savunmuştur. Senûsiyye, Şeyh Şâmil ve İmâm-ı Rabbânî gibi sufi liderleri, ideal tasavvufî hareketin öncüleri olarak değerlendirmiş ve onların takip edilmesi gereken örnek şahsiyetler olduğunu vurgulamıştır.³⁵

Suriye'de halk, rejimi devirmek ve muhafazakâr bir İslamî kimliğe sahip demokratik bir düzen kurmak istemektedir. İhvan'ın hem toplumsal ahlâkı hem de siyasal katılımı esas alan bu kuşatıcı vizyonunun mimarı, şüphesiz hareketin Suriye'deki kurucu iradesidir. Bu noktada Dr. Mustafa es-Sibâ'î, Suriye'deki İhvan-ı Müslim'in ilk genel murakıbi olup, Filistin direnişinde aktif rol almış ve Şam milletvekili adayı olarak siyasette de yer almıştır. Hitabet yeteneği ve fikirleriyle İslamî hareketin güçlü liderlerinden biri olarak tanınmıştır. Suriye'de İhvan-ı Müslimîn'in bir şubesinin resmen kurulması 1945 yılında, Mustafa es-Sibâ'î'nin liderliğinde gerçekleşmiştir. Bu durum, Suriye'de Selefilere ve sufilere arasında yüzeysel bir uzlaşının oluşmasına etki etmiştir. Çünkü bu uzlaşım iki temel üzerine inşa edilmiştir: Ortak sınıfsal zemin (şehirli Sünnî sınıfı ve büyük toprak sahipleri) ve Fransız sömürge yönetiminin siyasi ve entelektüel sisteminin ortadan kaldırılması. Bu uzlaşımın başarısında Nakşibendî şeyhi Muhammed el-Humeyd'in (ö. 1951) önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. İhvan, 1979-1982 yılları arasında Baas diktatörlüğüne karşı silahlı bir direniş başlatmış ve bu süreçte Hama ve Halep'teki gruplarıyla aktif rol oynamıştır. Zulme karşı verilen bu mücadelede bazı sufilere de yer almış, özellikle Şâzelî ve Rifâî tarikatlarına mensup kişiler ile Abdülkâdir Îsâ ve Abdu'l-Ğaffâr ed-Derûbî'nin takipçileri bu harekette öne

³³ Abdülcelil Ali Abâdile, "et-Turuku's-sûfiyye fî bilâdi's-Şâm ve enmâtu't-tedeyyuni's-şebâbiyye", *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fî Bilâdi's-Şâm*, 2013, 22.

³⁴ Bennâ, Hasan el-. Müzekkirâtü'd-Da' ve ve'd-Dâ'ie. Kuveyt: Âfâku li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Basım, 2011.

³⁵ Mehmet Emin Bener, "Saîd Havvâ'nın Sufî Şahsiyeti, Tasavvufî Görüşleri ve Tezkiye Anlayışı", *Dokuz Eylül İlahiyat Dergisi*, (2024), 53-73.

çıkıştır.³⁶ Söz konusu tasavvufî şahsiyetlerin müntesiplerine aşıldığı bu ruh, dervişane bir inzivadan ziyade; şahsiyetin davanın ulvi gayeleri içinde erimesini ifade eden yüksek bir adanmışlık şuuruna kapı aralamıştır. Bu ruhî kemalât, ferdî bir olgunluktan öte toplumsal bir hizmet ahlâkına dönüşmüş; bu mânevî dinamizm, aşağıdaki kurumsal dayanışmanın esas temelini oluşturmuştur.

5. Selefiyye

Düşünce sathındaki metodolojik ayrılıklara rağmen, zalime karşı safları birleşen muhalefeti kesin çizgilerle ayırmanın zorluğundan söz etmiştik. Nitekim İhvân-ı Müslimîn örneğinde görüldüğü üzere; bu yapılar bünyelerinde Sufî ve Selefî unsurları eş zamanlı barındırarak, teorik ihtilaflara rağmen siyasi bir ideoloji üzerinde mutabakat zemini inşa edebilmiştir.³⁷ Bu bütüncül yapı içerisinde Selefiyye damarı; teorik tartışmalardan ziyade özellikle sahadaki yüksek ameli disiplini ve toplumsal dayanışma ağlarıyla öne çıkmaktadır. İhvan'ın teşkilatçı zekâsı ve Tasavvufun vakıf ruhuyla aynı siperde meczolsalar da; bu kolektif direnişe kattığı özgün eylemlilik değerini anlamak adına, Selefî düşüncenin bu saha karakteriyle ayrıca ele alınmasında fayda mülâhaza edilmektedir. Bu yaklaşım, sahadaki parçalanmışlığı değil, Selefî disiplinin “mizan” içerisindeki tamamlayıcı rolünü ve inşa ettiği toplumsal izzeti ortaya koyacaktır.

İki akım (Selefî-Sufî) arasında dindarlık biçimi ve siyaset fıkhi noktasında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, her iki ekol de İslâmî kimliği koruma noktasında ortak bir zeminde buluşmaktadır.³⁸ Ancak Selefî okulu sadece tarihsel bir şablon olarak görmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Zira bu okul; hadis âlimlerini, fakihleri ve hatta rivayet yöntemine bağlı kalan zahidleri bünyesinde barındıran geniş bir yelpazeye sahiptir.³⁹ Kırsal sosyolojide makes bulan bu ameli duruş, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in ilmî mirasından beslenerek devrimin mânevî karakterini şekillendirmiştir.

5.1. İbn Teymiyye

Suriye devriminin dayandığı fikrî düzlemde Selefî akımların rolü yadsınamaz bir gerçektir. Muhalefetin ortak paydası olan sabır, tevekkül, îsâr ve cihad gibi değerler, tarihsel olarak Sünnî tasavvufun da ana menbaini oluşturduğundan; bu sahada Selefiyye'nin büyüklerine yer vermek, direnişin mânevî harcını anlamak açısından kritiktir. Suriye'deki Selefî doktrinini düşünsel zeminini kavramak için İbn Teymiyye'nin tasavvufa yönelik kategorize edici yaklaşımı incelenmelidir. Yaygın kanaatin aksine İbn Teymiyye, tasavvufu toptan reddetmek yerine onu şer'î esaslar ışığında tasnif eden bir metodoloji geliştirmiştir.. Onun perspektifinde tasavvuf; vahdet-i vücud gibi ontolojik kabuller içeren “felsefî tasavvuf” ile Kur'an ve Sünnet merkezli

³⁶ Abdussamed Belhac, “el-Bûtî ve Medresetuhû”, *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvufî Bilâdi's-Sâm*, 2013, 430.

³⁷ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 38.

³⁸ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 38.

³⁹ Hâlimî, *İbn Teymiyye ve't-tasavvuf*, 56.

“amelî/ahlâkî tasavvuf” olarak ikiye ayrılır. İslam akidesiyle çatışan felsefî ekollere net bir mesafe koyarken; zühd, takva ve nefis tezkiyesini esas alan ruhani hayatı “meşru tasavvuf” olarak nitelendirir.⁴⁰

İbn Teymiyye’ye göre sâliklerin coğrafi veya geleneksel olarak farklı isimlerle (cû’iyye, fukariyye, sûfiyye) anılması ikincil bir meseledir; asıl olan takip edilen yolun istikametidir. Bu bağlamda o; Ebû Süleymân ed-Dârânî, Ma’rûf el-Kerhî (ö. 200/815), Fudayl b. İyâz (ö.187/803) ve Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/910) gibi ilk dönem sufi önderlerini meşru daire içinde kabul eder.⁴¹ Söz konusu önderlerin akıl ve basiretleriyle hareket ederek fenâ ve sekr gibi (kontROLSÜZ) hallere düşmediklerini; kalplerindeki Allah sevgisiyle varlığı O’nun emriyle kaim gören bir tevhid anlayışına sahip olduklarını vurgular.⁴²

İbn Teymiyye, tasavvufun “Kitap ve Sünnet” ile temellendirilmesi gerektiğini savunan Cüneyd-i Bağdâdî’nin şu uyarısını merkezi bir ölçü kabul eder: “Bizim bu ilmimiz, Kur’an ve Hadis bilgisiyle kayıtlıdır.” Benzer şekilde Ebû Osmân en-Nîsâbü’rî’nin (ö. 373/983) belirttiği gibi; nefsine sünneti hâkim kılan hikmetle konuşurken, hevâsına uyan bid’at üzere kalacaktır.⁴³ Dolayısıyla İbn Teymiyye için hakiki velîlik, şahısların sözlerini sorgusuz kabul etmek değil, Peygamber’e (s.a.v.) tabi olarak hak ile batılı ayırmaktır.⁴⁴ Tasavvufu şer’î sınırlar içinde rehabilite eden bu yaklaşım, devrim sürecinde farklı meşreplerin “ahlak ve cihad” paydasında buluşmasına zemin hazırlamıştır.

5.2. İbn Kayyim el-Cevziyye’de Ahlâk Tasavvuru

İbn Kayyim el-Cevziyye’nin ahlâk ve nefis terbiyesi doktrini, Suriye sahasındaki mukavemetin sadece askerî bir strateji değil, aynı zamanda yüksek bir mânevî disiplin gerektiren “ahlâkî bir imtihan” olduğu gerçeğiyle doğrudan örtüşür. Tasavvufî “tezkiye” ile Selefi “ittibâ” prensibini mezceden bu yaklaşım; sabır, tevekkül ve îsâr gibi kavramları pasif erdemler olmaktan çıkararak, zorluklar karşısında direnç gösteren dinamik birer kalbî amele dönüştürmüştür. Suriye’deki aktörlerin ağır kuşatma altında sergiledikleri “istikamet”, İbn Kayyim’in Medâricü’s-Sâlikîn’de sistemleştirdiği mânevî menzillerin sahaya yansıyan pratik bir izdüşümü niteliğindedir. Bu ahlâkî zemin, farklı meşreplerden gelen grupları kendiliğinden “ortak bir mizan” üzerinde birleştirerek, çalışmanın ana izleği olan kolektif sentezin mânevî harcını sessizce tahkim etmektedir.

İbn Kayyim’in sistemleştirdiği bu ahlâkî disiplin, sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda zor zamanlarda direnç sağlayan bir “kalp ameli”dir. Özellikle onun “sabır” ve “tevekkül” makamlarına yüklediği dinamik anlam, mümini pasif bir bekleyişten çıkarıp aktif bir sorumluluk

⁴⁰ Hâlimî, *İbn Teymiyye ve’t-tasavvuf*, 56.

⁴¹ İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ*, 2/302.

⁴² İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ*, 2/302.

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ*, 2/302.

⁴⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ*, 2/302.

bilincine sevk eder. Bu ameli ahlâk ve direniş ruhu, tarihsel süreçte pek çok mücahit şahsiyetin mânevî dayanağı olmuş; Suriye direnişinde de Selefi çizgideki grupların “zühd ve cihat” dengesini kurmalarına zemin hazırlamıştır.

İbn Kayyim’in işaret ettiği bu ahlâkî disiplinin modern dönemdeki bariz tezahürlerinden biri Muhammed İzzeddin el-Kassâm’dır (ö. 1935). Suriye’de Fransız sömürgesine, Filistin’de ise işgal rejimine karşı cihat hareketine öncülük eden Kassâm, aynı zamanda babası gibi Kâdiriyye tarikatına mensup bir sufîdir.⁴⁵ Bu örnek, tasavvufî terbiyenin Selefi bir ameli disiplinle birleştiğinde toplumsal kurtuluş hareketlerine nasıl öncülük edebileceğini göstermesi bakımından kritiktir.

5.3. Selefi Disiplin ve İrfan

Selefi ekolün tasavvuf algısı, reddiyeden ziyade “istikamet” vurgusu üzerine kuruludur. Bu perspektifte, Kitap ve sünnete bağlı sufiler Ehl-i sünnetin parçası kabul edilirken; eleştiriler nefis tezkiyesine değil, şer’î sınırı aşan “şathiyat” ve bid’atlere yöneliktir.⁴⁶

Suriye Devrimi’nde Selefliğin kırsal kesimdeki yükselişi, halkın net ahlâkî disiplin ve adalet arayışıyla birleşmesinin sonucudur.⁴⁷ Selefliğin inşa ettiği bu amelî zemin, tasavvufun irfanî neşvesiyle mezcolarak devrimin ruhuna bütüncül ve dirençli bir kimlik kazandırmıştır.

6. Sufiyye: Ruhanî İnşasından Toplumsal Aksiyona

Selefi ahlakın kazandırdığı vakarlı duruşun ötesinde Sufiyye, bireyin iç dünyasında gerçekleşen köklü bir dönüşümü temsil eder. Tasavvuf geleneğinde insanın dünyaya gelişi “doğal bir doğum” olarak adlandırılırken, sâlikin yüksek bilincin hâkim olduğu ruhanî âleme yükselişi “mânevî bir doğum” olarak kabul edilir.⁴⁸ İslam’ın canlı ve dinamik ruhunu temsil eden bu yol, amellerin ihlasla icrasına ve bu amellerin gönül aynasını şeffaflaştırmasına odaklanır. Bu şeffaflaşmanın semeresi olarak mümin; tevhid, sabır, tevekkül, zühd ve îsâr gibi mânevî hallerde derinleşir.⁴⁹

Günümüzde tasavvuf, varoluşsal ve psikolojik yabancılaşmanın önüne geçerek bireysel huzuru sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda şiddet, aşırılık ve fanatizm gibi toplumsal huzuru tehdit eden unsurlara karşı dengeleyici bir settir. Gerçek anlamda tasavvuf, yalnızca şekilden ibaret olmayıp, doğası gereği despot yönetimlerin zıddıdır. Nitekim Arap Baharı süreçleri otoriter yapıya karşı bir öfke patlaması olduğu gibi, tasavvufî düşünce de baskıcı iktidarların ontolojik karşıtıdır.⁵⁰

⁴⁵ Belhac, “el-Bûtî ve Medresetuhû”, 436.

⁴⁶ Belhac, “el-Bûtî ve Medresetuhû”, 441.

⁴⁷ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 58.

⁴⁸ Abâdile, “et-Turuku’s-sûfiyye fî bilâdi’s-Şâm ve enmâtü’t-tedeyyuni’s-şebâbiyye”, 155.

⁴⁹ Üde, “et-Tasavvuf fî Bilâdi’s-Şâm”, 42.

⁵⁰ İmrân Samih, “et-Turuku’s-Sûfiyye fî l-ezmeti’s-Sûfiyye: Vahdetü’l-cuzûr ve ihtilâfâtü’l-masîr”, 18.

6.1. Suriye Tasavvufunun Tarihî ve İlmî Temelleri

Suriye'de tasavvufun köklü mânevî ve siyasî temelleri, İslam'ın ilk dönemlerindeki "Şam Zâhidleri Okulu"na dayanır. Makhûl eş-Şâmî (ö. 112/731) ve İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 123/741) ile başlayan bu gelenek; Eyyûbî ve Osmanlı dönemlerinde Halep, Hama ve Şam'ın önemli tasavvuf merkezlerine dönüşmesiyle zirveye ulaşmıştır. Şihâbüddin es-Sühreverdî el-Maktûl, İbnü'l-Fârîz ve İbn Arabî gibi büyük sufilerin bu coğrafyadaki varlığı, bu tarihî sürekliliği teyit etmektedir.⁵¹

Bu bölgede kurulan ilk eğitim kurumlarından olan Dımaşk medreseleri, bölgedeki tasavvuf anlayışıyla uyumlu şekilde tefsir, hadis ve kıraat gibi ilimleri müfredatına almıştır.⁵² Bu manevi özellikler, hadis-i şeriflerde müminlerin merkezi olarak müjdelenen Şam'ın değerini pekiştirmektedir. Nitekim Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Biliniz ki müminlerin merkezi Şam'dadır ve atların alınlarında kıyamet gününe kadar hayır vardır."⁵³

6.2. Şam Tasavvuf Ekolü ve Aksiyoner Zühhd Anlayışı

Ebû Süleyman ed-Dârânî (ö. 215/830) tarafından şekillendirilen Şam tasavvuf okulu; hayat ve davranış kuralları üzerine tefekkür, nefis terbiyesi, rıza, takva ve murakabe gibi temel ilkeler üzerine kurulmuştur.⁵⁴ Bu ekolün en ayırıcı vasfı, ibadeti sadece ritüele indirgemeyip toplumsal sorumlulukla mezcetmesidir. Dârânî'nin şu uyarısı bu dengeyi özetler: "Bizim nezdimizde ibadet, yalnızca namaz için ayakta durmak değildir... Önce rızkını kazan, onu güvence altına al, sonra ibadet et. Başkasından bir şey uman bir kalpte hayır yoktur."⁵⁵ Bu aksiyoner anlayış doğrultusunda sufiler üç temel sınıfa ayrılmıştır:⁵⁶

Gazâ Sufileri: Savaş zamanlarında cephede en ön safta yer alanlar.

Mürşid Sufileri: Halkın içinde eğitici ve öğretici kimliğiyle bulunanlar.

Zâhid Sufileri: İnzivada ibadet ederken küçük cihad (nefis) ile büyük cihad (savunma) arasında denge kuranlar.

6.3. Suriye Devrimi Sürecinde Tasavvufî Gruplar

Suriye'nin dinî-toplumsal haritasında tasavvufî hareketler ve İhvân-ı Müslimîn geleneği, tarihsel süreçte ağırlıklı olarak büyük şehir merkezlerinde konsolide olmuştur. Buna mukabil, devrim sürecinde Selefi akımların kırsal bölgelerde ve taşrada daha hızlı bir yükseliş grafiği çizdiği görülmektedir. Tasavvufî grupların devrimdeki rolü askerî bakımdan doğrudan belirleyici olmasa da Şam ve Halep gibi metropollerdeki sosyo-dinî nüfuzları gücünü korumuştur. Silahlı mücadeleye doğrudan iştirak etmeseler dahi, cami merkezli ağları ve yerel topluluklarla

⁵¹ Belhac, "el-Bûtî ve Medresetuhû", 425-460.

⁵² İmrân Samih, "et-Turuku's-Sûfiyye fî'l-ezmeti's-Sûfiyye: Vahdetü'l-cuzûr ve ihtilâfâtü'l-masîr", 458.

⁵³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayp Arnavut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 3/45.

⁵⁴ Üde, "et-Tasavvuf fi Bilâdi's-Şam", 23.

⁵⁵ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, thk. Ahmed b. Ali (Kahire: Dârü'l-Hadis, 2000), 45.

⁵⁶ Üde, "et-Tasavvuf fi Bilâdi's-Şam", 18.

kurdukları kadim bağlar sayesinde devrimin sivil ve mânevî lojistiğinde stratejik bir konum edinmişlerdir.⁵⁷

Şam merkezli tasavvuf ekolü, mâneviyat ve ibadeti toplumsal sorumluluk ve çalışma ahlâkıyla mezceden “amelî” bir karakter sergiler. Bu anlayışın tarihsel kökenlerinde, Yusuf en-Nebhânî (ö. 1932) gibi hem hukuk adamı kimliğiyle tanınan hem de Kâdiriyye gibi tasavvufî unsurları bünyesinde toplayan müessis figürlerin etkisi büyüktür.⁵⁸ Nebhânî ve ardıllarının temsil ettiği bu çizgi, tasavvufu ferdî bir inziva alanı olmaktan çıkarıp, Kur’an ve Sünnet dairesinde şekillenen bir toplumsal ahlâk nizamına dönüştürmüştür. Suriye’de tarihî ve mânevî mirasın devrim sürecindeki en dinamik ve kurumsal temsilcisi olarak ise Zeyd Cemaati ön plana çıkmaktadır.

Zeyd Cemaati; 20. yüzyılın başında Şeyh Abdülkerim er-Rifâî (1901-1973) tarafından Şam’da kurulan, geleneksel tasavvufî ahlâk ile modern disiplinleri “İlim-Amel-Davet” formülüyle birleştiren cami merkezli bir eğitim ve sosyal yardımlaşma hareketidir. Siyasî tarafsızlığı bir ilke olarak benimsemesine rağmen, 2011 sonrasında rejimin baskılarıyla muhalif bir konuma evrilen cemaat, bugün Suriye sahasındaki en köklü ilmî ve ahlâkî meşruiyet odaklarından biri kabul edilmektedir.⁵⁹

Suriye devrimi sırasında, Zeyd Cemaati protestoları destekleyerek rejimin baskıcı politikalarını eleştirmiş ve “Sada Zeyd” adlı medya platformuyla devrim lehine açıklamalarda bulunmuştur. Usame er-Rifai’nin camisine düzenlenen saldırı, cemaatin devrimci çizgisini güçlendirmiştir. Ancak, liderlik eksikliği cemaatin etkinliğini sınırlamış ve iç dengeleri sarsmıştır. Sonuç olarak, Zeyd Cemaati, eğitsel ve ahlaki temellere dayanan bir yapıdan, devrim sürecinde siyasi ve toplumsal dönüşümlere aktif katkı sunan bir harekete evrilmiş, hem uzlaşa hem de mücadele ekseninde dinamik bir tutum sergilemiştir.⁶⁰

Tarikatlardan ziyade tasavvufa yakınlık gösteren şahsiyetlere de burada yer vermeyi gerekli gördük. Nitekim Suriye genelinde mücadele eden cemaatlerin çoğu, zulme karşı durmayı bir vazife olarak benimsemiş ve bunu öğütlemiştir. Sonuç olarak, daha önce de vurgulandığı gibi, farklı yaklaşımlara sahip olsalar da hepsi olaylara tasavvufî bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Rifâî cemaati, geçmişte kaybettiği eğitim ve ibadet altyapısını kısa sürede yeniden inşa etmiş; davet, ilim ve hayır faaliyetleriyle toplumda etkili bir konum elde etmiştir.⁶¹

Suriye’deki ulema direnişinin sembol isimlerinden biri olan ve Zeyd ekolünün temsilciliğini üstlenen Usâme er-Rifâî, hem ilmi müktesebatı hem de siyasî duruşuyla devrim sürecinde

⁵⁷ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 51.

⁵⁸ Üde, “et-Tasavvuf fi Bilâdi’s-Şam”, 58.

⁵⁹ Muhammed Derviş, “Cemaat Zeyd fi Suriye. Beyne Neşetin ve Tehcireyn”, *Nûn Post* (2022).

⁶⁰ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 38.

⁶¹ Abdurrahman Hac, *ed-Devle ve’l-cemâ’a: et-tatallu’âtü’s-siyâsiyyetü li’l-cemâ’âti’d-dîniyye fi Sûriyâ 2000–2010* (İstanbul, 2010), 15.

belirleyici bir rol oynamıştır. 1944 yılında Şam'da doğan er-Rifâî, Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde eğitim gördü ve 1971 yılında mezun oldu. Babası Şeyh Abdülkerîm er-Rifâî'nin derslerine ve faaliyetlerine eşlik etti. Zeyd Cemaati'nin cami ağı ve faaliyetleri çerçevesinde etkinlik gösterdi. Ancak 1980'li yıllarda yaşanan olaylardan sonra Suriye'den ayrıldı. 1990'ların ortasında, Beşşâr el-Esed'in babasının iç tansiyonu düşürme ve iktidarın devrine zemin hazırlama çabaları çerçevesinde yeniden ülkeye döndü. Şam'daki Kavsûse Mahallesi'nde bulunan Abdülkerîm er-Rifâî Camii'ne vaaz, hutbe ve eğitim faaliyetlerini sürdürdü ve Zeyd ağına bağlı kurumların yeniden inşasına katkı sağladı. Bu faaliyetler, Suriye'de halk hareketlerinin başladığı döneme kadar sürdü.

Resmî politikalara yönelik açık eleştirilerde bulunan Rifâî, vaazlarında olağanüstü hâl yasasının kaldırılmasını, tutukluların serbest bırakılmasını, özgürlük ve adaletin tesis edilmesini talep etti. Bu tutumu, Kasım 2011'de camisine ve şahsına yönelik güvenlik güçlerinin saldırısıyla sonuçlandı. Bu olaydan sonra yeniden ülke dışına çıktı. O tarihten itibaren çeşitli ülkelerde konferanslar vermeye ve Suriye devrimini destekleyen fetvalar yayımlamaya devam etti.⁶² Rifâî, şu anda Suriye baş müftüsüdür.

Zeyd Cemaati'nin kurucusu Abdülkerîm er-Rifâî'nin oğlu ve halefi olan Sâriye er-Rifâî de ekolün Şam'daki toplumsal ve kurumsal temsilini sürdüren kilit bir şahsiyettir. Suriye baş müftüsü Osman Rifâî'nin kardeşi olan Sâriye er-Rifâî, 1974 yılında el-Ezher Üniversitesi Davet ve Usûlü'd-Din Fakültesi'nden mezun olan er-Rifâî, babasının vefatının ardından Zeyd Camii'nin imamlık ve irşad sorumluluğunu üstlenmiştir.

Onun liderliğindeki en kritik kurumsal atılım, 2000 yılında kurulan en-Ni'me Yardım Derneği olmuştur. Bu dernek aracılığıyla dinî hizmetleri sosyal yardımlaşma ile tahkim etmiş, hayır faaliyetlerini kurumsal bir zemine oturtmuştur. 2011 halk hareketleri sürecinde rejimin baskıcı politikalarına karşı net bir tavır sergileyerek devrimi desteklemiş, bu siyasi duruşu neticesinde baskılara maruz kalarak ülkeyi terk etmek ve faaliyetlerini yurt dışında sürdürmek zorunda kalmıştır.⁶³

Suriye'deki İslami düşünce dünyasının modernist ve entelektüel kanadını temsil eden Muhammed Habbaş, geniş akademik müktesebatıyla dikkat çeken bir şahıstır. Şam Üniversitesi'nde başladığı şeriat eğitimini; Trablus, Beyrut ve Hartum üniversitelerinde tamamladığı yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla taçlandırmıştır.

Düşünsel dünyası Şeyh Ahmed Keftaro'nun (ö. 1964) irfanî derinliği ve Cevdet Said'in (ö. 2002) "şiddetsizlik" temelli ıslah fikirleriyle şekillenen Habbaş, "tecdid" (yenilenme) merkezli bir

⁶² Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 78.

⁶³ Ebû Rummân, *el- İslâmiyyûn*, 78.

dinî yaklaşımı benimsemiştir. Bu vizyon çerçevesinde Şam'da İslâmî Araştırmalar Merkezi'ni ve Tevhid Kitap Kulübü'nü kurarak İslâmî aydınlanma faaliyetlerine öncülük etmiştir.

Siyasî alanda da aktif rol alan Habbaş, iki dönem milletvekilliği yapmış ve meclis başkanlığı seçimlerinde aday olmuştur. Kırk ikiden fazla eseri bulunan müellif, iç savaşın başlangıcında rejim ile olan bağını tamamen kopararak devrim safına geçmiş ve düşünsel üretimini bu doğrultuda revize etmiştir.⁶⁴

Muhammed Râtıb en-Nâbulî de devrimde etkili olan bir şahsiyettir. Şam'da ilimle meşgul bir ailede doğmuş ve eğitimini Şam Üniversitesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı alanında tamamlamıştır. 1966'da pedagojik formasyon diploması almış, yüksek lisansını Lübnan Üniversitesi'nde, doktorasını ise 1999 yılında Dublin Üniversitesi'nde "İslam'da Çocuk Eğitimi" üzerine yapmıştır.

Şam Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış, ardından el-Feth el-İslâmî Üniversitesi, Ebu Nûr Külliyesi ve Trablus İslam Üniversitesi gibi kurumlarda dersler vermiştir. Akademik kariyerinin yanı sıra vaaz ve dersleriyle tanınmış, Suriye Devrimi sürecinde devrim yanlısı bir tutum sergileyerek barışçıl yollarla mücadeleyi savunmuştur.⁶⁵ Suriye'deki ulemanın ferdî duruşları ve entelektüel katkıları; mücadelenin yalnızca siyasî bir boyutu olmadığını, aksine derin bir teolojik ve irfanî arka plana dayandığını göstermektedir. Bu bağlamda, sahadaki aksiyoner tavrın mânevî menbaini anlamak adına, Suriye'nin İslam ilim geleneğindeki müstesna yerini ve bu davanın kutsiyet atfedilen kökenlerini tetkik etmek gerekmektedir.

7.1. Hikmetin Rehberliğinde Güç ve Adalet

Suriye Devrimi, barındırdığı askerî ve siyasî dinamiklerin yanı sıra, mücadele sathında sergilenen tevhid, sabır ve cihad gibi değerler üzerinden okunduğunda köklü bir irfanî ve hikemî boyuta da sahiptir. Bu mânevî dinamiklerin tarihsel ve kuramsal kökenleri, Şam irfan geleneğinin derinliklerinde mündemiçtir. Nitekim bu geleneğin en güçlü temsilcilerinden biri olan Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 1240), toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini üç temel rüknün muvazenesine dayandırır: Kalem, kılıç ve mizan. Bu teoriye göre kalem; bilgiyi, hikmeti ve ilmi temsil ederek nizamın fikrî ve ahlâkî boyutunu inşa eder. Kılıç ise gücü, meşru otoriteyi ve yaptırımı simgeleyerek adaletin fiilen uygulanmasını ve fitnenin bertaraf edilmesini sağlar. İbnü'l-Arabî'ye göre kılıç kalemsiz kaldığında zorbalığa, kalem kılıcsız kaldığında ise etkisiz bir teoriye dönüşür. Mizan (Terazi) ise bu iki unsurun tam bir dengeyle bir araya gelerek "İlâhî Adaletin" yeryüzünde tecelli etmesini ifade eder.⁶⁶

⁶⁴ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 76.

⁶⁵ Ebû Rummân, *el-İslâmiyyûn*, 78.

⁶⁶ İbnü'l-Arabî, *Tefsirü'l-Kur'ân*, 2/299.

Bu irfanî yaklaşım, Suriye Devrimi'nin mânevî dinamiklerini anlamada anahtar bir role sahiptir. Devrim sürecinde "Kalem", ulemanın ve entelektüellerin (Usâme er-Rifâî, Nâbulsî vb.) ortaya koyduğu hakikat arayışı ve ahlâkî duruştur; "Kılıç", halkın onurunu ve canını korumak adına sergilenen meşru müdafaa ve direniştir. Suriye halkının mücadelesi, sadece bir güç gösterisi (kılıç) değil, aynı zamanda kılıcın kalemin (hikmetin) emrine girdiği bir adalet (mizan) arayışıdır. İbnü'l-Arabî'nin tefsirinde vurguladığı üzere, demirin (kılıcın) indirilmesi, kitabın (kalemin) getirdiği adaleti ayakta tutmak içindir.⁶⁷

Suriye coğrafyasındaki bu tarihsel süreklilik, günümüzde de kamusal etik ve sosyal adaletin yeniden inşası için hayati bir referans sunmaktadır. Zira baskıcı rejimlerin mizanı bozarak kılıcı kaleme ve hakikate galebe çalma girişimi, toplumsal yapıda derin yaralar açmıştır. Devrimin irfanî yönü, bu mizanı yeniden kurarak kılıcı adaletin hizmetine sunma gayretidir. Bu bağlamda İbnü'l-Arabî'nin öğretisi, sadece bir zühd hayatı değil, toplumsal düzenin onur ve meşruiyet dairesinde yeniden tesis edilmesi için kuramsal bir zemin sağlamaktadır.

Sonuç

Çalışmada tebarüz eden hakikatler açıkça göstermektedir ki; Suriye muhalefeti süreci sadece konjonktürel bir siyasî tepkiden ibaret değildir. Aksine bu hareket, ahlâkî ve tasavvufî istilahları bizzat sahadaki ameli eylemleriyle içselleştirmiş ve mücadelesinin hikmet boyutunu bu mânevî dinamizmle derinleştirmiştir. Cihad saflarında müşahade edilen vahdet ve tesanüt, sanıldığı gibi sadece dış tehditlere karşı geliştirilen geçici bir stratejik ortaklık değil; Şam'ın kadim mânevî iklimi üzerinden yükselen köklü bir kardeşlik tecellisidir. Bu itibarla, Suriye Devrimi'ni yalnızca maddî bir "kılıç" hareketi olarak ya da sadece nazarî bir "hikmet" tartışmasına hapsederek okumak eksik bir yaklaşım olacaktır. Asıl gerçeklik; her iki unsurun birbirini beslediği, aksiyon ve irfanın iç içe geçtiği mânevî-siyasî bir kül (bütünlük) içerisinde mündemiçtir.

Şam coğrafyasının hadislerle müjdelenen mânevî mirası; İhvân-ı Müslimîn'in teşkilatçı zekâsı, Selefilîğin amelî disiplini ve Sufiyye'nin ihlâs merkezli vakıf ruhuyla birleşerek sarsılmaz bir sur oluşturmuştur. Saha aktörleri arasında aşılması zor ideolojik duvarların örülmemiş olması ve taassuptan uzak bir geçişkenliğin muhafaza edilmesi, mukavemet ruhunu besleyen temel amil olarak öne çıkmaktadır. Metodolojik farklılıkların bir çatışma unsuru değil; aksine 'vahdet' ve 'tesanüt' zemininde birer zenginliğe dönüşmesi, Suriye sahasındaki bu büyük sentezin ilhamını doğrudan Kitap ve sünnetten aldığı en somut göstergesidir. Bu durum, teorik tartışmaların ötesinde, sahadaki "mizan"ın nasıl birleştirici bir güç olduğunu kanıtlamaktadır.

Tüm bu hususlar birlikte mütalaa edildiğinde; Suriye gerçeğini aslî ontolojik zemininden koparmaya mâtuf her türlü tezvirat, iğfal edici söylem ve saptırılmış gündem, aslında

⁶⁷ İbnü'l-Arabî, *Tefsirü'l-Kur'ân*, 2/299.

epistemolojik düzlemde hakikatin üzerini örtme (telbis) teşebbüsünden öteye geçememektedir. Hakikati tahrif etmeye yönelik bu tür mugalata ve iğfal girişimleri, Suriye halkının inanç dünyasıyla kurduğu sahih ve köklü münasebeti sarsamamakta; aksine, hakikatin metafizik sürekliliği karşısında beyhude birer gürültü olarak kalmaktadır. Nihayetinde Suriye mücadelesi, sadece bir rejim değişikliği talebi değil; kılıcın kaleme, kudretin adaletle râm olduğu o nebevî mizanı toplumsal ve siyasal düzlemde yeniden ikame etme iradesidir.

Kaynakça / References

Abâdile, Abdülcélil Ali. “et-Turuku’s-sûfiyye fî bilâdi’s-Şâm ve enmâtü’t-tedeyyuni’s-şebâbiyye”. *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fî Bilâdi’s-Şâm*. 147-209, 2013.

Afîfî, Ebu’l-Alâ. *Tasavvuf İslam’da Manevî Devrim*. çev. H. İbrahim Kaçar - Murat Sülün. İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1996.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsned*. thk. Şuayp Arnavut vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.

Arîdî, Yahya. “Suriye Devrimi Medyasının Söylem Yapısı ve Mücadele ile Değerlerin Temsili”. *Al Jazeera Centre for Studies*. Erişim 01 Mart 2017. <http://studies.aljazeera.net>.

Belâzûrî, Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Fütûhu’l-büldân*. thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ - Ömer Enîs et-Tabbâ. Beyrut: Dâru’s-Sâdı, ts.

Belhac, Abdussamed. “el-Bûtî ve Medresetuhû”. *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fî Bilâdi’s-Şâm*. 425-460, 2013.

Bener, Mehmet Emin. “Saîd Havvâ’nın Sûfî Şahsiyeti, Tasavvufî Görüşleri ve Tezkiye Anlayışı”. *Dokuz Eylül İlahiyat Dergisi*, 53-73.

Bennâ, Hasan. *Müzekkirâtü’d-Da’ve ve’d-Dâ’iye*. Kuveyt: Âfâku li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, 2011.

Derviş, Muhammed. “Cemaat Zeyd fî Suriye. Beyne Neşetin ve Tehcireyn”. *Nûn Post*. 2022. Erişim 14 Haziran 2026. <https://www.noonpost.com/content/42859/>

Dibs, Yusuf. *el-Mûcezz fî Târîh Sûriyâ*. Beyrut: Müessesetü Hindâvî, 2017.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvut - Muhammed Kâmil Karabellî. Beyrût: Dâru’r-Risâle el-‘Âlemiyye, 2009.

Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. İstanbul: Akvaryum, 2000.

Ğuş, Hanan Hasan Abdurrahman. *el-Karâmetü’l-insâniyye inde’r-Resûl ve eseruhâ fî’l-hıfz alâ temâsüki’l-vatan ve himâyetih*. Mısır: Ezher Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Hac, Abdurrahman. *ed-Devle ve’l-Cemâ’a: et-taṭallu’âtü’s-siyâsiyyetü li’l-cemâ’âti’d-dîniyye fî Sûriyâ 2000–2010*. İstanbul, 2010.

Haşîş, Riyaz Salih. *el-Hareketü's-sûfiyye fî Bilâdi's-Şâm hılâle'l-hurûbi's-salîbiyye*. Filistin: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2005.

İbnü'l-Arabî. *Tefsirü'l-Kur'ân*, ts.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *Şifatü's-şafve*. thk. Ahmed b. Ali. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 2000.

İmran Samih, Nizal. “et-Turuku's-Sûfiyye fî'l-ezmeti's-Sûriyye: Vahdetü'l-cuzûr ve ihtilâfâtü'l-masîr”. *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fî Bilâdi's-Şâm*. 461-495, 2013.

Mutayrî, Hakim. *Tahrîru'l-insân ve tecrîdu't-туğyân*. Lübnan: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2009.

Özdemir, Çağatay. “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?” *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2016), 81-102.

Rummân, Muhammed Ebû. *el- İslamiyün ve'd-dîn ve's-sevreti fî Sûriyye*. Ürdün: Mektebü Müesseseti Feridriş Eybert, ts.

Şuî, Cemal. “es-Sevretü's-Sûriyye beyne'l-imtidâdi'l-vâsi' ve'l-hezîme ve 'el-bârâdayim es-sûfi'”. *Rivaku Meysalûn* 9 (2023), 40-60.

Ûde, Emin Yusuf. “et-Tasavvuf fî Bilâdi's-Şâm”. *el-İslâm en-Nâim: et-Tasavvuf fî Bilâdi's-Şâm*. 7-61, 2013.